

SUG‘ORILADIGAN TUPROQLAR UNUMDORLIGINI OSHIRISH MASALALARI VA MUAMMOLARI

Abduxakimova Xusnidaxon Abdullayevna
b.f.f.d.

Mirzakarimova Irodaxon Xusanboy qizi
magistrant
Farg‘ona davlat universiteti

ANNOTATSIYA

Maqolada sug‘oriladigan tuproqlarning unumdorligini saqlash, oshirish va muhofaza qilish masalalari keltirilgan bo‘lib, tuproq va uning unumdorligi bir-biridan ajralmas xususiyatga ega ekanligi yoritilgan. Unumdorlik tuproqning murakkab va ko‘p qirrali xususiyati bo‘lib, u ozuqa moddalari, shuningdek, bir-birini taqozo etadigan fizikaviy, kimyoviy va biologik jarayonlarga bog‘liq.

Kalit so‘zlar: unumdorlik, tuproq, gumus, organik modda, elementlar, qishloq xo‘jaligi ekinlari.

Dolzarbligi

Bugungi kunda respublikamizda qishloq va suv xo‘jaligining barcha sohalarida tub islohotlarni amalga oshirish, investitsiya dasturlarini takomillashtirishda yer va suv resurslaridan samarali foydalanishni tashkil etish uchun ilmiy asoslangan fan yutuqlarini va ilg‘or ishlab chiqarish texnologiyalarini tatbiq etish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Buning uchun qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining mintaqaviy va regional tizimlarini ilmiy jihatdan asoslash, ishlab chiqish va tuproq iqlim sharoitlariga mos holda qo‘llash lozim. Albatta, bunday vazifani amalga oshirishda soha olimlari, qishloq xo‘jaligini yurituvchi mutaxassislar mas‘uldirlar. Shuning uchun ham mutaxassis olimlar amaliyotni jadallashtirish va rivojlantirishning nazariy va amaliy jarayonlari mexanizmini ishlab chiqishlari hamda amaliy tavsiya va xulosalar berishlari kerak.

Qishloq xo‘jaligi faoliyati va amaliyotida yerdan foydalanishning o‘ziga xos xususiyati bo‘lib, yerning tuproq tarkibi va holati hosildorlik hamda yetishtirilayotgan ekinlardan olinayotgan mahsulotlar sifatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirish va tuproq unumdorligini oshirib borishning yechimi, bu ijtimoiy taraqqiyot va biosfera rivojlanishining tabiiy-ekologik qonuniyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim.

TADQIQOT OBYEKTI

sifatida Janubiy Fargʻonaning konus yoyilmalarida shakllangan, dehqonchilik sharoitida madaniylashgan sugʻoriladigan tuproqlari tanlab olingan.

TADQIQOT USLUBLARI

Tadqiqotlar uslubiyoti asosini oʻrganilgan xududlar tuproq xaritalari maʼlumotlarini tahlil qilish, qiyosiy geografik, tuproq-kartografik, laboratoriya kameral-analitik tadqiqotlar natijalarini umumiyashtirish hamda sugʻoriladigan yerlarni sifatini baholash uslublari tashkil etadi. Tayyorgarlik, dala, kameral ishlar Tuproqshunoslik va agrokimyo tadqiqot instituti tomonidan ishlab chiqilgan va umumqabul qilingan uslubiyotlar asosida olib borilgan.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMASI

Hozirgi vaqtda qishloq xoʻjaligida foydalanilayotgan yerlarning asosiy qismini unumdorlik darajasi, ularning ekologik-meliorativ holati talab darajasida emas, lekin ilm-fanning yutuqlariga asoslangan tavsiyalarga, anʼanaviy tajribalarga tayanib ishlayotgan dehqon, fermer xoʻjaliklari yerlaridagi tuproqlarning unumdorligi yuqori darajada ekanligi ham kuzatilmogʻda. Har qanday tip va tipchadagi tuproqlardan foydalanilganda, ularning unumdorligi amaliyotda namoyon boʻladi va shu iqlim-mintaqa uchun ishlab chiqilgan mahalliy agromeliorativ, agrotexnologik chora-tadbirlar qoʻllaniladi. Bunday tadbirlarni qoʻllash yordamida, koʻpincha qisman maqsadga erishish bilan tuproqning unumdorligi har xil darajada oshishiga erishiladi. Ammo tuproqning unumdorligini tubdan oshirish uchun asosiy maqsad boʻlgan tuproqning nisbatan turgʻun va samarali unumdorligini oshirishda tuproqda organik moddaning toʻplanishini koʻpaytirish zarur. Buning uchun, hozirgi vaqtda dehqonchilik amaliyotida ustun turadigan almashlab ekish tizimini tuproq-iqlim sharoitidan kelib chiqib joriy etish kerak.

Koʻpgina olib borilgan tadqiqotlar natijalariga koʻra, tuproq gumusi uning asosiy xossalriga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Sugʻoriladigan tuproqlar unumdorligini belgilash, ularning gumus, fosfor va kaliyli holatiga bogʻliqdir. Kuzatishlarga asoslanib, boʻz tuproqlar mintaqasi sugʻoriladigan tuproqlarida, ayniqsa ularning yuqori qatlamlarida, gumusning umumiy miqdori, shunga mos ravishda yalpi azotning kamayishi aniqlangan.

Shuni ham taʼkidlash kerakki, respublikadagi qadimdan sugʻoriladigan hamda yangidan sugʻoriladigan tuproqlarda yuqori agrotexnika qoʻllanilganida madaniylashgan tuproqlarning haydalma qatlamida gumus miqdori 1,18-1,32%, ayrim hollarda 1,63-1,78 % va undan yuqori boʻlgani aniqlangan. Tuproqlarga koʻproq organik oʻgʻitlar qoʻllash orqali ularning unumdorligini saqlash va oshirish imkoniyatlarini beradi.

Sugʻoriladigan tuproqlarning unumdorligini pasayib borish sabablaridan yana biri tuproqdan olingan oziqa elementlari va boshqa moddalarni oʻz vaqtida qaytarib berish qonunini buzilganligidir. Sugʻoriladigan tuproqlarda har yili ekiladigan gʻoʻza, donli oʻsimliklar, meva, sabzavot va poliz ekinlari katta miqdorda oʻzlari bilan maʼlum miqdorda oziqa elementlarini, yaʼni hosili, vegetativ qismlari bilan butunlay chiqib ketadi.

Dehqonchilik amaliyotida foydalanilayotgan tuproqlarning unumdorligini saqlab qolish va oshirib borish ulardan toʻgʻri va samarali foydalanishga bevosita bogʻliq. Yer resurslarining muhim qismi boʻlgan tuproq qatlamidan oqilona foydalanish uning unumdorligini saqlab qoladi va oshiradi. Shu nuqtai-nazardan qaraganda, ayrim yerlarda, tuproqdan notoʻgʻri foydalanish natijasida, uning unumdorligi pasayib ketish holatlari ham uchrab turadi. Tuproq unumdorligini saqlash va muhofazasidagi muhim masalalardan biri - tuproqni organik moddaga boyitish hamda ekinlarni toʻgʻri joylashtirishdir.

Ilmiy izlanishlar tahlili natijalariga koʻra, har qanday tip va tipchadagi tuproqlarda ham dehqonchilik tizimini toʻgʻri tashkillash orqali undagi gumus miqdorini oshirish imkoniyatlari mavjud.

Oxirgi vaqtda olib borilgan tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, tuproqlar degumifikatsiyasi tuproq unumdorligini pasayishiga olib keladi. Tuproqlarda organik moddaning kamayishi ularda koʻplab ijobiy agrokimyoviy xossalarni yoʻqolishi bilan birga kechadi. Tuproqlarda gumusning kamayishi beda bilan almashlab ekishning deyarli yoʻqligi, sideratlarning ekilmasligi, organik oʻgʻitlar qoʻllanilmasligi misol boʻladi.

Tuproqlarning gumuslilik holatini yaxshilash maqsadida hamma yerlarga organik oʻgʻit (goʻng) qoʻllash zarur. Bunday oʻgʻitlarga qoʻshimcha manba sifatida somon, gʻoʻzapoya, oʻsimliklarning angʻizi, turli xil chorva-mollari xoʻjaliklari chiqindilarini solib va haydab yuvorish zarur, chunki bu moddalarda hamma oziq moddalar oʻsimliklar uchun oʻzlashtiriladigan holda boʻladi.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida keltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish natijasida bir necha yilda kam mahsuldor yerlarning unumdorlik darajasini koʻtarishga erishiladi, ushbu sharoitlarga mos ekinlardan yuqori hosil va daromad olinib, respublikamiz iqtisodiyotini rivojlantirishga hamda mamlakatimiz oziq-ovqat havfsizligini taʼminlashga salmoqli hissa qoʻshiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Abduxakimova, X. A., & Isagaliyev, M. T. (2020). Izmeneniye sodержaniya myshyaka i tyazhelykh metallov v serozemakh Yuga Fergany. *Nauchnoye obozreniye. Biologicheskkiye nauki*, (4), 16-21.
2. Абдухакимова Х. А. Шохимардонсой конус ёйилмаси сугориладиган тупрокларининг геокимёси //Б. ф. ф. д. дисс. автореф. Фаргона. – 2021. – Т. 42.
3. Isag‘aliyev M., Abduxakimova X., Mirzajonov I. Sug‘oriladigan o‘tloqi saz tuproqlarining agrokimyoviy xossalari //Fanning dolzarb masalalari” mavzusidagi ilmiy-amaliy anjumani materiallari.–F.: FDU. – 2018. – С. 84-86.
4. Murodjon, I., Gulyam, Y., & Khusnida, A. (2018). Geochemistry of biomicroelements in irrigated serozems in the south of Fergana. *European science review*, 2(11-12), 25-27.
5. Юлдашев, Ф., Сотиболдиева, Г. Т., & Абдухакимова, Х. Х. (2020). Biogeochemical properties of calcium and strontium in gray soils. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 2(5), 61-67.
6. Isakov, V., & Yusupova, M. (2021, July). CHANGES IN THE PROPERTIES OF SANDY SOILS. In Конференции.
7. Юсупова, М., Абдухакимова, Х., & Жалолов, Э. (2021). Барханные и слабо заросшие пески Центральной Ферганы. Наука сегодня: вызовы и решения материалы меж, 16.
8. Isagaliyev, M., Abakumov, E., Turdaliev, A., Obidov, M., Khaydarov, M., & Abdulkhakimova, K. & Musaev, I.(2022). *Capparis spinosa L. Cenopopulation and Biogeochemistry in South Uzbekistan. Plants*, 11(13), 1628.